

Vambola Raudsepp

Ku' tulõ aig

Kui tuleb aeg

"KAVVÕ VÕROMAALT KOLLASI ILMA PÄÄL, IMÄ KIILT OLÕ-ES VAI'A SÄÄL"

"SUUR LAULUMIIS KURÕNURMÕ SILLA KOTSIL, KAVVÕLT MUNAMÄE TORNİ OTSÕ"

"LAULUESÄ KIR'ODI INNÄST SIIN SUURÕS, TIMÄ JUTÕLGI VÕROMAA JUURÕ"

Inimese elus on sündmusi, mis jätavad tema mällu sügava jälje. Neid võib jäädvustada mitmel moel, so kas seiku suusõnaliselt järglastele edasi andmise teel või kirjasõnas memuaaride, luuletuste vms kujul. Tegemist on tagasivaatavate sündmustega, mis annavad lisaks ka omapärase ettekujutuse selle konkreetse isiku maailmapildist omas ajas. Järgnevad värsiread on kirja pandud aastatel 1950-2020. Leheküljed on jaotatud kahte ossa, so vasakul pool on *võro kiil* ja paremal *eesti kirjakeel*.

“Inimese arengu püsivaks toitepinnaseks on tema ema keel”.

“Vaimse sädeme loomupärane igatsus teadmiste, õndsuse ja igavikulisuse järele võib hõlvata inimest tervikuna. Võib, kuid ei pea”.

“Mitme vaimse tegevusala omandamine on koormus (risk?) inimese psüühikale, kuna hõlmab võimeid, mälu, tundeid ja tahet”.

Mõtõlus

Kävi külätiid lats, kiä mõtõli suurõlt,
sääl oll' ta kodo ja esäde juurõ.
Uma maailma uursõ ja puursõ,
kuni är' minekus kasusi suurõs.

Tõõstõgõ üten läts kaugõlõ kuuli,
nüüt tiiä-ei, kiä kos eläs vai kuuli.
Targas saanu maailm, kõik muutunu tõõsõs,
esiki imäkiil uhkõ - kirän ja kõnõn.

Om sis olõmatus õndsus? - tühi külä,
sais imäkiil raamadin - putmada ja pühä:
olõ-ei küläkuuli, last, kiäl mõtõlus suurõlt,
kiä umakiili tarkust urnu ja puurnu.

Pro patria

Inimene on püha,
Looja ainsus,
vääristatud vaimsus.

Inimene on võimas,
oma loovuses,
rahva ja Isamaa heaks.

Inimene on aateline:
ei meeldi sootus,
õelutsev Isamaatus.

Inimene on võitmatu,
oma usus, lootuses
ja armastuses.

Uma kiil

Kavvõ Võromaalt kollasi ilma pääl,
imä kiilt olõ-es vai'a säääl.
Vadrassi vinne, soomõ, imedli inglismanni kiilt,
esiki elo kävi võõrastõ perrä, noidõ miilt.

Unohdi är', saa-es suust sõnnagi,
süä valudi, võrro olõ-es, oll'i õnnõdu.
Imä kiil om lännü, üten võrogi võtsõ,
oll'i ku lats, kiä midägi otsõ.

Opi kipõlt vahtsõlt, võtsõ Uma Lehe,
kai, miä kirodõsõ nu' mehe -
kiäl kallis võro kiil. Miilde tull'i,
arvu saa - kattõ kui pikk uni.

Näet, imä, kõik oll' nii tähtsä ja suur.
Kalmu pääl kävi, lillelehe pandsõ,
a imä kiil oll' lännü, miä mul andsõt.

Emä tõde

Õeldu korrutamine pole tarkus,
enda kordamine - kuulaja kartus.

Võõras tarkus pole tõe üksainsus,
pealesunnitud tõde - levinud haigus.

Kordamine pole tarkuse emä -
pigem libekeelne võõrasemä.

Emä tõde on kordumatu, ainus -
kasvueale mõistetav kainus.

Tõde vajab hooldava emä karskust,
ükski emä tõde on kombekas tarkus.

Sõa'ao latsõ

Oll' põimikuu rüä'kõutmise hommuk,
ku' punakotkas Võro liina pommit'.
Peremiis Matu ojan hobõst juutsõ,
tiä-es kiäki - midä usku vai luuta.

Äkki tanki' talotiil vurasivä,
taiva all' pommipildja urasivä.
Sõ'an maaha jäi granaatõ, miine,
latsõ kipõ oll'i noid kodo viimä.

Plahvatusõn üts lats kaoti silmä,
tõõsõ külä poiskõnõ käest jäi ilma.
Romust külä sepp tei pangi,
mürsü kestast ussõ rambi.

Tuu verine tapõlus kesti viil kavvõ,
kiä punkrin kuuli, kiä Siberin kavvõl.
No oll' tuu küll üts kuri ja vaine maailm,
midä nätä sai süütü latsõ silm.

Kui tuleb aeg

Imelise kevade tuksed.
Sund ja kihk - nooruse kaugõ kutse;
juhuse armust avatud uksed.

Meeletu sööst äiksepilve.
Põiklus surmava välgu eest;
tandrill tuhat jõllivat meest.

Helk silmis ja võitja mõõgal,
naasta saluudiga võitjate seas;
hallina. sirgena, auväärses eas.

Hauani armid ihul ja hinges.
Aeg ammendub igaviku sambas,
kodu-kalmistu rohekas samblas.

Hainamaal Mustjõe veeren

Mu silmi iin viil tuu hainamaa kastõ,
sohu, ku' niitma üten võeti ka latsõ.
Oi, makus oll' lakan tuu hommugu uni,
ku' koidu'aal esä meid üles ajama tull'i.

Nii illos oll' tsirguhelü niidu pääl;
parmu', kihulasõ tüksevã purõma säääl.
Ku' edimãne hainakaar valmis sai,
ohhoo, põdrapull puu takan meid kai.

Joba punatsõ kiire' üle mõtsa paistsivã,
tulli' ülejõe naabri, jõudu meil hõiksivã.
Vikat terãvãs tetã vai'a esi,
üts lonks - jääkülõ seo lãtte vesi.

Lõuna'aal küüni haintõlõ visksimi,
oi, nii äkki silmã kinni kisksivã.
Küll ilmadu suur oll' sis tuu Keretü suu
ja Mustjõe veeren kasunu pedãjä puu.

Külakool

On Eesti ärkamisaja juured
igas külakooli klassiruumis.
Kreutzwald, Koidula, Jakobson -
haridustempli südames oli ja on.

Mil kogu maale koolid andsid nõo,
sai Eesti oma riigi vahval vaimuvãel.
Vankumatu tahte, lisaks sihi, hoole
vormis kindlalt meisse kodu külakool.

Ehkki sõjast äng, vaesus, ainsus,
meil kallis ikka Isamaa vaimsus.
Aeg läinud, vili salves, raugend jõud,
meeles jäävalt vana kool ja õu.

Jõuame kõik rännutee lõppu.
Meenutuseks vaid veel väike õppus:
tänu! - said sammud õiges suunas,
ükski jõud enam seda muuta suuda.

Ütelüse'

Võrokõnõ umal maal,
kos üün kakk ikk raan.

Haani miis kūsūs:
kon tan san,
sis vasta saa:
san tan saman man.

A sanna takan lump,
kun kunna umma..

Arvu es saa'?
Miä saisat ku' nui,
olõs ku nagludu tui.

Viiekümnendad

Vabaks sai lell Vorkuta surmalaagrist,
oli aeg 1950ndatest aastatest.

Müttasid kooliteed lapsed
üle lumise aasa,
kaasas kodukarask, pudelis piim.

“Täna leiba ei ole, ei tule, ei saa” -
leivasabades masendus, piin.

Külm poeb põue, võtab kõrvu,
valupisar palgel,
kui ema hõõrub külmast võetud jalgu.

Kes selles hoolis - ei tulnud kõik kooli,
kolmandik klassist jäi teiseks aastaks.
“Mis teil veel viga” - teil ju isa!
Paljud jäid sõtta, nõrgemad metsa.

Näe, tuligi isa, taskus paar kommi,
nentis vaid:
Moskva katsetas aatomipommi.

Hõikõ'

Minnu latsõna saatsõ üts kauge hõik -
noorusõ'ao loojangu tumõ helk.

Tuu embäs minnu, egä hetk ja minut
ja lahti lasõ- õi ealgi minust.

Valu nüüt vallanu jäägitult kõik -
ehk selguse saa üts saatuslik tõik.

Stress

Olla või mitte olla?
Selles pole küsimus.
Sinult ju ei küsitud!

Nüüd tulid, oled, saadeti.
See on olemine,
olemasolemine.

Milleks need
olemised, tegemised
meeletus maailmas?

Õndsad on sigimatud.

Pühajõel

Näet hetki elon imelisi,
ku' jõen viige täüskuu hullas'.
Ku' hiien üts nuur inemine
tõösõ kandlömängu kullõs.

Hää hiietsõõri võimas vägi,
kõik valla noorõ kokku tõi;
külän kõigil meelen Harjumägi
ja udun virveviige Pühajõgi.

Oll' ammu aigu, nälgä. ikaldusi -
ku' veski vihagõ purus lüüdi;
muistva latsõgi tuud kakõlust -
iks vesiveski jäi sis süüdü.

Sai Pühajõele uma palvõkoht,
kos kävväs loitsman ikka viil
Om täämbä viil üts tõõnõ oht -
kas täüskuu löüd viil puhta vii.

Depressioon

Karikatuurideks kägardunud ideaalid,
jälgivad silmapaarid.

Tähendusel pole ammu enam tähtsust.
Ilgavene liiv ja tühjus.

Teispoolsest röögatab Juhan Liiv:
palehigis ahmige sooja leiba,
tasuks ristiks veistatud teibad.
Lisaks ehk mõned sambad,
mulda kullatud irvakil hambad

Armudu veretüü

Ku' vainuväe' Põh'asõa'aal nõrõtivä verest.
kurjami pakku panni' kullagõ Erästverest.
Nii Rootsi kuld sai Vilbusohu,
tuust kõnõldi viil mitmel puhul.

Vinne soldati noid kipõlt takan ai'va,
sääl Tammõsillan kätte saiva.
Karguri kolõdast' verre hagati,
hainamaal armõdult maha noditi.

Verevä lätte manu är' käkiti kuld,
kos pedäjä kotsil jooksikute haa muld.
Toda verist kullakallist aaret
om otsman käüdü mõnõst ilmakaarõst.

Oll' Rootsi kullal hirmus süü,
tan suu pääl tettü võikal veretüül.
Sai Vilbusohu väkev varandus,
aastasadu Häniken hoitu saladus.

Kreedo

Isiksus - eristuv ainsus,
päritud anne ja vaimsus.

Ajatud aated ja tõed,
väarikad vennad ja õed.
Kõiksusest geneetika,
dünastiaid loov eugeenika.

Vaimne alternatiiv -
koduhoidev konservatiiv.
Tahte aujärg ja troon -
auväärne Rahvusülikool

Katku ao' lats

Vaaresä Peeter Raudsepäle

Vaaresä katkuao'l Sangastõn sündü,
sääl jo latsõna talo põldu kündse.
Sis leeripäivil kerkost naasõ löüdse.

Kärgulast umalõ talo ostsõ,
kerko ja mõisa iin kõik võla kostsõ'.
Nii kodo ja peregi kosuma sai.

Oll' tuu tappõv tüü hommugust üüni,
rapsõ armõdult innäst ja latsi.
Nii Prassipalu tekki' matmisplatsõ;
pere sis vaarigi sinna matsõ'

AD 1893

Alguste aeg - askeldustes ootus,
perel põues põnevil lootus.
Äng tuhmpilvena kevadtaevas,
tumm lahkumisvalu kõiki vaevas.

Sõnatu sõit uude kodutallu;
sõbrad, mängud jäid kasesallu.
Vanker veereb, nõõtused isa käest,
lüksilehm laapsab rammusast väest.

Emal toidukorv, ka vokk veel süles,
riidekirst püsti kistud üles.
Napilt vara, mis alguseks vaja,
töö rajab maja, raadab raja.

Kurbuse käristab õe rõkkav hääl,
kepsleb temagi rajale sääl.
Tere, uued põllud, metsad, aasad -
las lust tulla meiega kaasa!

Esimuudu inemine ja aig

Ammus' tuu Haani miis lubjakivve vei,
läts Tiganiku puuti, kos silguleibä sei.
Vai Võro jaamast inemisi viidi ku' luumi,
kiä' pall'o niist Siberin kuuli.

Oll' aig näguripäivi nätä'.

Nüüt võrokõnõ, ütle kõnõtraadi nummõr,
sis külmäl aol' saa jutöldõ tundõ.
Suur laulumiis Kurõnurmõ silla kotsin,
umal aol' kaugõlt Munamäe torni otsõ.

Om aig inemist löüdü.

Mi' vana võro oppus om Gutsclaffi tett*.
Teedä inemisi siiä tull' ja sist läts.
Lauluesä kirodi innäst siin suurõs,
muist jutõlgi omma Võromaa juurõ.

Tull' aig rahvas saada.

Saa-ei võrokõnõ tüütä-naljata ellä,
kõik kogonesti omma esimuudu hellä.

Hänike

Hänike 475 tähtpäevaks

Muistne küla, kesk metsi, soid ja põlde;
leid - Kaagust odaotsad-kivikirved.

Laas, ale, jõgi toitsid sadu põlvi;
kui püünis-lõksus kobras, kitsed-hirved.

lidne Ligora tamm, Kerreti kased -
tee Tinnipalust Mustjõe loonõkku.

Muinas-Matu, Paadi, Turna taluused,
muistsete püstkodade lee-lõkked.

Tuli kurja vägi, tõi taudi, röövretked -
jäi inimtühjaks Hennige karjamõis.

Tõi ärkamisaeg taas talud, lootuse hetked;
tappev töö, surm - kalme katab leinaõis.

Kitsilt rõõmu jagus Hänike külla.

Oli Kõosaar, kus pidu peeti tsõõri pääl.

Jäi napiks ilu, tulemata küllus.

Nüüd tühjus - lapsekilkeid ei enam sääl.

AD 1945

Oi, noid ülasit, pääsusilmi,
tõrvalilli, kullõrkuppõ, sinililli,
kurekatlit - kõiksit põllulilli.

Jäätsi mõtsa äären,
suurtii veeren,
Matu oja käärun...

Oll' äitseväli aasa pääl -
tuu edimäne rahukevväi.

Kündja kaebus

Vanaisale

Tuli kevad, sajune ja hilja,
ei nüüdki valu, vaev veel põldu põlga.
Jäänd alles salve läinud aasta vilja;
saab ehk katta vana-aasta võlga.

Oli toona poiss, kel kevade tegu,
käis uhkelt, kindlalt ja sirge sai vagu.
Keskpäeva kuulutas kuusiku kägu,
põldki sai naeruse, nooruse nägu.

Uus kevad. Adrakurg taas üles võtta;
vao kõrval vagu, uus vagu, vagu ...
Karge keskpäev õhtusse veel ei tõtta;
kündjal saab loojanguks vakamaa jagu.

Aega mõõdab siin sama kella pendel;
veel vana hobu vapralt vagu tonkab.
Sel kündjal ast ju tõnts, kuid rüht veel kindel;
truu peni aastaid adrasammu vonkab.

Kord poiss, kes võitles vabaduse eest;
palk - paar siilu musta mulda omal maal.
Vaid täägiarm tunnustab võidukat meest;
valu ja mure oma Isamaa ees. .

Kar'asuu (*katke muistendist*)

Üts mõistatus om Kar'asuu,
nii kostsõ vana taadi suu.
Tuu uma kalli puhta vii
kõrragõ itta-läände vii.

Oll' kats tüärt sōsarōkōst,
ōkva ku' lätteviin mõst*;
veivä Vikera ja Virma
peiupoisi laia ilma.

Jäi leinama Kar'asuu taat,
iksõ ku' üll' Vikerkaart vaat'
ja pisar pōsōlō valgu,
ku' üün helkse Pōh'avalgus.

Dünastia(te) sünd

Ühistest juurtest teadlastele

lidse tammepuu põlisrahva sugu -
sellest pajatab eesti rahva lugu.

Oleme osake, leheke neist;
sest koha igaüks leidnud meist.

Kõrgusse tõusnud selle maa keel;
kasvanud, kosunud Eesti rahva meel.

Haritlas-, teadlasdünastiate sünd -
see on kestva rahva tähetund.

Kord kui leht emapuul hangumas,
läbi öise võre näen tähti langemas.

Mõtsaveli

Lartu mõtsavar'un vana punkri,
kos müüda sõitsi' veskiliste vankri.
Ind mõtsaveli Räägu veskin kāk'se,
õel silm sääl tedä vast ka näk'se.

Oll' tuu petettü, aatölinõ miis,
uma kodo, pere iist võidelnu sis,
võöran vormin ja viil võöral maal.

Bandiidis kuulutöti.
Nii süütü mõtsa sunniti,
tagasel'ä tapöti,
Prassipallu matöti.

Kooraste

Kooraste 500 tähtpäevaks.

Meil tulijat tervitab järvedest kee
ja Otepää kuplitelt Kastumäe torn.
taamal laialt looklevad ristuvad teed,
ees Hirvesaar ehteis - see Suurjärve pärl.

Käib kitsas õuerada laia ilma,
mis kannatus on kaduv ehavalu -
kuis minnes sume sillerdus jäi silma,
täis kurbust pisarlaugne kasesalu.

Siit ikka mindud, viidud, võöra võetud,
kel kalmudes seiskunud aegade kell.
Kadunud kojad muremulda maetud,
kestab mälestus lastes - murtud ja hell.

Kaunis Kooraste park, me kohtumispaik,
löke kesk kaskede, lehiste värve.
Kõrgustes kangastub kurb-igatsev laik -
justkui lapsena jälgin jäätuvat järve.

Hetkeks oleme rõõmsad, hingelt suured -
andestame hüdrale, kes meid neelas.
Kaduvikku kaovad sugupuu juured,
kased veel kohavad koduses keeles.

Jõulukuu viimäne palvõ

Aleksander Toomele

Küläsuu veeren mõtsatukk,
tii läbi tihniku - liganõ ja räpp.
Pühä' hengen, õelus ümberringi,
padrik täüs ku' kurje koolu' hengi.

Kõik är' keeletü, kaiblõmine lubatu,
võõra silmä seurassivä ku' arutu.
Säält läbi sakõst tull' naabritaat,
taivaesält pühä õnnist' saama.

Mi' talotarõ vanast raadiust
Jumalasõnna kullõldi Soomõst.
Taat hardushetkil põrandõl põlviti,
laulsõ, egä sõnna üten ütli.

Hengerahu pallõlsi kodolõ, küläle, -
kiä' kurja läbi kannativä.
Taat õnnist rahu sai soomõ kiili,
a külmäkuul ta joba kalmulõ viidi.

Vaba(duse) langus

Üleminekuaja Eestile

Kuuri alt leiti läbipekstud laip,
räägiti - kaabakas, pommija, raisk.
Üsna kõhetu, nälginud näis,
pealegi parasjagu parasiite täis.

Kordi tänavalt tõstetud, kaineris olnud,
sugulasi-tuttavaid tal kusagil polnud.
Küll teda ninnu-nännutati, aidati,
hiljem vaene abitu - varguselt tabati.

Kas nüüd ilmsi, või kes seda adus,
laip lorragealt olematusse kadus.
Oli ta mõnu ja vabadust maitsnud,
andmekaitse poolt hoolikalt kaitstud.

Vaikusõ aig

Üle pikä ao ma kodotalo tarrõ sai',
sääl kurbdus, tühjüs, vasta kai'.
Imä uma tervüse siä jätse maaha,
esäl surmani köhä lõppõ' es taha.

Oll' siin karskust, olõ-es rikkust,
latsõkari imä saban - alla meetri pikkust.
Ku linnupoja' lindsivä - tarrõ-vällä ikka,
huuv täüs oll'naaru, hõikit, ikku.

Ku' äkki laia ilma kõik sist lätsivä,
vanna tarrõ väeti esä-imä jätsivä.
Latsillõ taha-es kiäki säänest hätä,
mia mi' noorõn elon saimi nätä.

Om õigus nüüt tähtsämb ku' tõde.
Täkku täüs mõnukirg mölläs ku' sõge.
Või vellest saada su uma sõsar
ja kodotalo tõprast - sarvigõ pödör.

Miildü-ei mullõ nu' halõda jutu',
olõ-es täämbägi koskilõ ruttu.
Ummi mõttigõ ütsindä oll'i - otsi vaikust;
taha-ei tarrõ vöörast valskust.

Vabanemine

Kõiksuse kärgatav kutse.
Pimestav kõuesähvatus
üle imelise lapsepõlve.

Kaugenev ema hüüd.
Vaibub vaikuse helin
pilvpehmes rüüs.

Pilt kõrgusest iseendale.
Õnnetundes lend
säravpimedasse ajatusse.

Sõa'mehe haud

Muistsõ mõtsa kurb sügüse laul,
sääl om üts Saksa sõduri haud.
Kiäki koskilt vei sinna viil liilia -
tuu naanõ sis vast Siberihe viidi.

Kõrd kummitust seeneline heitü,
surmahirmun juussõ tihnikuhe peitu.
Sosis' - põõsast tõsõsi üts valgõ särk
ja sis äkki taivahe kattõ är'.

Kõnõldõs - löüä-ei võõras siin rahu,
koolu' sõa'miis saa-ei Koorastõn asu.

Vaimuvägi

Urvaste poeeti meenutades

Küll võimas on üks vaimuvägi,
Ta Kõiksuse tõeks tunnistas;
kes kõik nii kindlalt ette nägi
ja lootust rohkelt õnnistas.

Me elu enne selle algust
Ta igaveseks kuulutas.
Pakkus Püha Vaimu valgust,
me hinge hardalt puudutas.

Kõiksuse kinkis me kätte,
et leida igavest armu.
Me teele valiku jättis:
õnnistet ellu või põrmu.

Taeva-arm me meelega muudab,
üles hing üllab ta imel.
Praegu võita ma veel suudan -
osaduse Issanda nimel.

Sõna sai lihaks, liha jäi sõnaks:
viidaks - püha kalmukivi.
Kõiksus sai mu kalliks koduks,
varaks vaimuvara vili.

Apooria

*Õpetussõnad:
jäin õigluse rajale, keset õiguse jalgteid.*

Kas karmidel aegadel vale saab tõeks
ja Õhtumaa õiglus veel valele õeks?
Sest tõel oma kodu, õigusel rahvus,
õiguse tõesuseks Isamaa vahvus.

On's õiglusel õigus vahest ka reeta?
Kaduvad kaanonid jäävad sest teeta;
siis oleme taas oma tõega ohus,
üleilmne eksimus - kõrgeim kohus.

Ühes importtões pool viha, pool valu;
täistõde me meeled lihtsalt ei taju.
Seks, tühine tõde, mis varjab end viinas -
tõde tige, pale aus, üdini siiras.

Vaid raha saab sõna, sõna teeb seadust,
seadus rahas mõõdab sõprade headust.
Monopoolsel tõel oma klanni nägu,
õiguse ausus - see üldse suur hägu.

Otsida tõde, nii vähe peab teadma,
polegi lõkse üles vaja seada.
Peitub tões üks inimlik lootus ja usk,
läbi aegade suurim neist armastus.

In memoriam

*Vaata, su eluase on eemal
rammusast maast. Moosese 17.*

Aeg tulla sul anti, tõtata söösta;
paarkümmend tuhat päeva
sära valgust ja vaeva -
see ongi elu, mida ajas mööta.

Oled vabana Kõiksuse päralt.
Sel hetkel sa oled meist rikkam,
sa tead meist rohkem,
teispoolduse kogetu tõttu.

Avab igavik ajatu mõtte.

On kõigiga huvasti jäetud;
teame, nõnda see seatud:
on inimlaps kodus Linnutee säras,
ta rändaja Maal.
Et kord aegade lõpus
me kohtume taas.

Taas sädemest süttib tahe,
siht ja sund.
Täitub tulemise tähetund -
siis hingele avaneb-sulgub
sünni ja surma maine ring.